

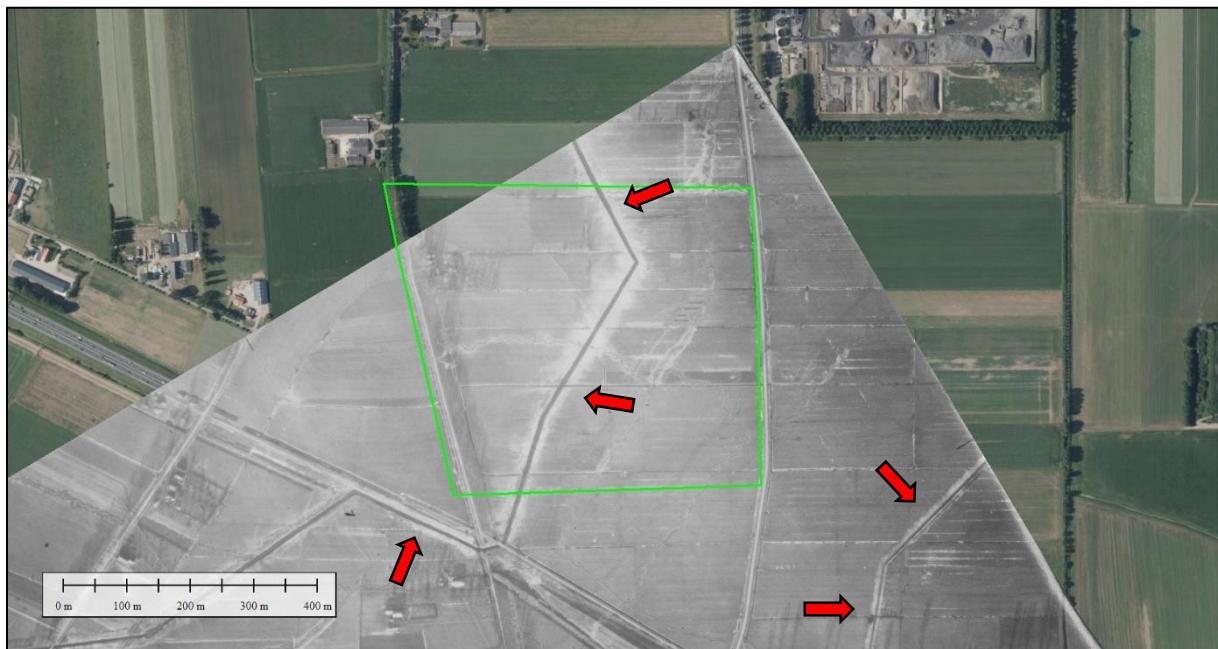
Inleiding

Op 10 mei werd Zevenaar bezet door Duitse troepen. Gedurende de eerste jaren vinden er weinig oorlogshandelingen in de omgeving plaats. Dit verandert na *Operation Market Garden* in september 1944. Het grote geallieerde offensief richting Eindhoven, Nijmegen en Arnhem leidt tot een sterke Duitse tegenreactie. Om de eventuele geallieerde opmars weerstand te bieden wordt ten oosten van Arnhem een uitgebreide verdedigingslinie aangelegd. De tankgrachten, loopgraven en stellingen in het projectgebied bij Zevenaar zijn hier onderdeel van.

Verdedigingswerken

Op 9 september 1944 werd een deel van de Nederlandse burgerbevolking door de Duitsers ingezet om stellingen te graven.¹ Gedurende enkele weken werkten circa 10,000 dwangarbeiders aan de verdedigingswerken in de omgeving van Zevenaar. Vanaf 7 oktober 1944 kwamen honderden Utrechtse dwangarbeiders ter versterking aan. Ondergebracht in het Juvenaats in Zevenaar, werden zij ingezet om loopgraven, tankgrachten, wapenopstellingen en schuttersputten aan te leggen.² De concentratie van mankracht en organisatie leidde ertoe dat Zevenaar een verzamel- en doorvoerpunt werd voor dwangarbeiders uit de omgeving.

Vanaf oktober lag het gebied rondom Zevenaar binnen bereik van geallieerde artillerie. Door artilleriebeschietingen kwamen er geregeld granaten neer tussen de (nog te graven) verdedigingswerken, waardoor zowel Duitse militairen als Nederlandse dwangarbeiders om het leven kwamen.³ Ook schoot Duitse artillerie op geallieerde posities. Door slecht weer en ongezonde leefomstandigheden worden daarnaast veel van de Utrechtse arbeiders ziek.⁴ De honderden Utrechtse werkers werden onder slechte omstandigheden te werk gesteld – langer dan de beloofde 10 dagen – en vonden steun onder de Zevenaarse bevolking. Pas op 7 november mochten zij weer naar huis.⁵

Figuur 1. Op luchtfotomateriaal van 25 december 1944 zijn binnen en in de directe omgeving van het projectgebied duidelijk enkele tankgrachten zichtbaar (pijlen, rood). Luchtfotonummer: 4393. Bron: DOTKA.

¹ Streekarchivaat De Liemers en Doesburg, Documentatiecollectie Zevenaar inv. nr. 509.

² Kam, De, W., *Een maand arbeidsinzet in Zevenaar en omstreken* (Utrecht 1945), 1; Willemsen, G., 'Tankgrachten in Zevenaar', *Old Senders Nijs* 2 (2001) 17.

³ Kam, De, W., *Een maand arbeidsinzet in Zevenaar en omstreken* (Utrecht 1945), 8-14.

⁴ Cultuurhistorische Vereniging Zevenaar, *Zevenaar 50 jaar bevrijd: Deel 1* (Zevenaar 1995), 104.

⁵ Cultuurhistorische Vereniging Zevenaar, *Zevenaar 50 jaar bevrijd: Deel 1* (Zevenaar 1995), 105.

Figuur 2. Op het luchtfotomateriaal zijn tevens loopgraven en geschutopstellingen (rood omcirkeld) binnen en in de directe omgeving van het projectgebied zichtbaar.

Bevrijding

In de nacht van 2 op 3 april 1945 blazen de Duitsers een laatste grote hoeveelheid munitie op in het centrum van Zevenaar. Enkele uren later arriveren de eerste geallieerde troepen van de Canadese *Royal Winnipeg Rifles* in Zevenaar. Het komt, zover bekend, niet tot een confrontatie: Duitse soldaten hebben het gebied 's nachts reeds verlaten. Er zijn daarom geen indicaties aangetroffen voor gevechten binnen de tankgrachten, loopgraven en stellingen rondom Zevenaar – en dus ook binnen het projectgebied.

In de opvolgende dagen werden Duitse krijgsgevangenen door de geallieerden aan het werk gezet om de voornaamste blokkades weer op te ruimen. De Heide Maatschappij, gesubsidieerd door de Nederlandse Dienst Uitvoering Werken, begint vervolgens met het dempen van de tankgrachten. In juni en juli '45 wordt onafgebroken gewerkt aan het dichtgooien van de tankgrachten en loopgraven. Op 28 juli schrijft een ooggetuige hoe er in 'de Oude Steeg' weer een overgang in den weg [komt].⁶ Het gaat hier om de tankgracht binnen het projectgebied. Tegenwoordig is de tankgracht niet meer zichtbaar in het landschap van Zevenaar en omgeving.

Inslagkraters & Onontplofte Oorlogsresten (OO)

Op het luchtfotomateriaal zijn aanvankelijk geen inslagkraters van geschut- of afwerpmunitie zichtbaar.

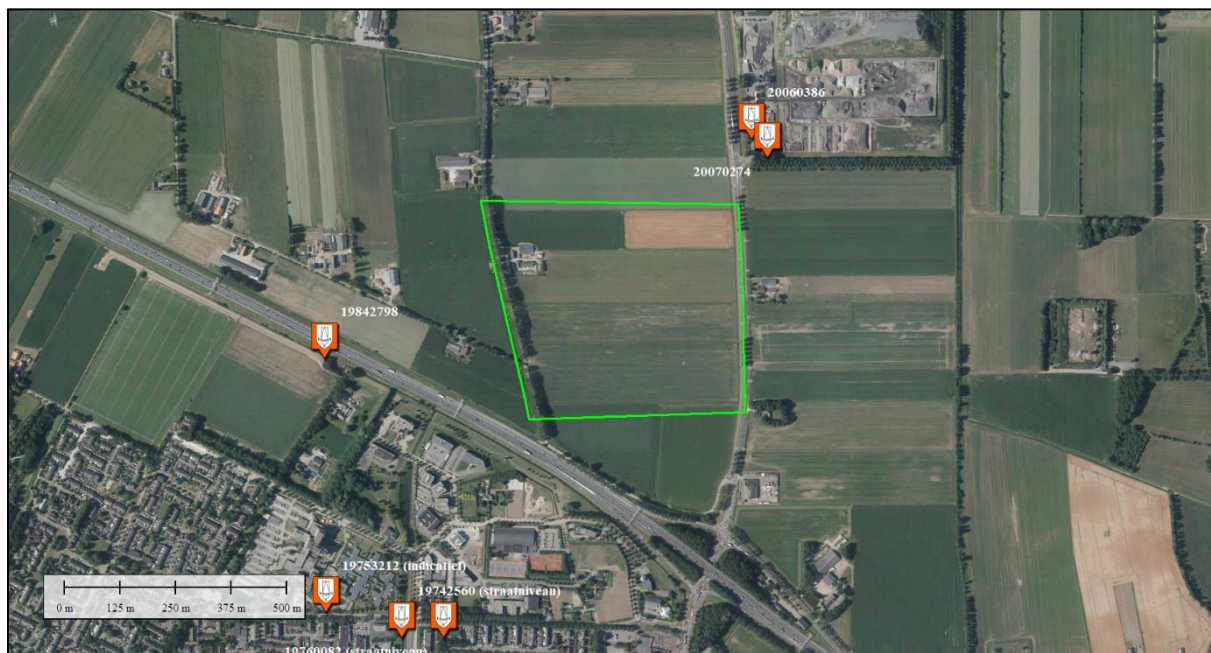
In de omgeving van het projectgebied zijn naoorlogs enkele Onontplofte Oorlogsresten aangetroffen (zie onderstaande afbeelding). Het betreft hier de volgende ruimingen:

MORA	LIGPLAATS	AANTAL	BENAMING/SOORT	BIJZONDERHEDEN
19742560	Hunneveldweg, Zevenaar	1	Brisantgranaat 3,7 inch m/tb	Geen
19753212	Verzorgingscentrum, Zevenaar	1	Brisantgranaat 8,8 cm m/sb	Geen

⁶ Willemsen, G., 'Tankgrachten in Zevenaar', *Old Senders Ni-js* 2 (2001), 20.

MORA	LIGPLAATS	AANTAL	BENAMING/SOORT	BIJZONDERHEDEN
19760082	Hunneveldweg, Zevenaar	1	Brisantgranaat 75 mm m/sb	Geen
19842798	Rijksweg 12 noordelijke rijbaan, km-paal 141.6, Zevenaar richting Arnhem	1	Brisantgranaat 8,8 cm m/Az23	Niet verschoten
20060386	Doesburgseweg 16D, Zevenaar	1	Rookgranaat 25 ponder	Met tijdschokbuis, verschoten
		1	Brisantgranaat 8 cm	Met restant ontsteker, verschoten (Duits)
20070274	Doesburgseweg 16D, Zevenaar	1	Brisantgranaat 8 cm mortier	Zonder ontsteker, verschoten

Figuur 3. De ruïmingen in de omgeving van het projectgebied.

Conclusie

Volgens de literatuur is de omgeving van het projectgebied veelvuldig getroffen door geschut- en afwerpmunitie tijdens de oorlog. Dit is echter niet zichtbaar op het luchtfotomateriaal van 25 december 1944. Daarnaast zijn er veel verdedigingswerken aangelegd, welke ook zichtbaar zijn op luchtfotomateriaal. Zover bekend hebben zowel in de meidagen van 1940 als rond de bevrijding in april 1945 geen grondgevechten plaatsgehad. Vanuit het gebied schoot Duitse artillerie regelmatig op geallieerde stellingen, en vice versa. Naorlogs is de lokale bevolking in samenwerking met de Heide Maatschappij grondig te werk gegaan met het dempen van de verschillende tankgrachten en de afbraak van de vele verdedigingswerken. Dit betekent dat het merendeel niet of nauwelijks meer zichtbaar is in het hedendaagse landschap.

De tankgracht vormt geen indicatie voor verdacht gebied. De loopgraven en geschutopstellingen bieden indicaties voor verdacht gebied waarin Onontplofte Oorlogsresten aangetroffen kunnen worden.